

تأثیرات مثبت و منفی فضای مجازی

مرضیه ترابیان^{۱۷}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۳۱

چکیده

جهان، با ورود به عصر رسانه‌ها و دنیای مجازی، دروان جدیدی را آغاز کرده است. در دوران معاصر نسل کنونی جامعه از ابتدای حیاتش با رسانه‌ها بزرگ می‌شود و در دنیای اطلاعاتی و ارتباطی امروز، این نسل، بخش عظیم فرهنگ، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه خود و دیگر جوامع را از رسانه‌ها و دنیای مجازی دریافت می‌کند. برخی از نظریه پردازان ارتباطی بر این باورند که رسانه‌ها اولویت ذهنی و حتی رفتاری ما را تعیین می‌کنند و اگر چگونه فکر کردن را به ما یاد ندهند، اینکه به چه چیزی فکر کنیم را به ما می‌آموزند. اینترنت به عنوان یکی از مهم‌ترین ابداعات بشر در قرن اخیر، با قابلیت‌ها و کارکردهای متعدد و گسترده‌اش، بخش‌های مختلف زندگی انسانی را تحت تأثیرات مثبت و منفی خود قرار داده است. مبنا و هدف اصلی اینترنت و فضای مجازی، برداشتن فاصله جغرافیایی میان انسان‌های سراسر دنیا و ایجاد تحول در عرصه ارتباطات و تبادل اطلاعات است. این موضوع در بین کاربران اینترنتی چنان مورد استقبال قرار گرفت که به جرأت می‌توان گفت یکی از تأثیرگذارترین سرویس‌های ارائه شده در اینترنت و وب که در سال‌های اخیر تحول‌شگرفی در نظام اجتماعی کشورهای مختلف جهان به وجود آورده، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بوده است. هدف از نوشتن این مقاله آشنا کردن جوانان، نوجوانان و والدین آنها از آثار مثبت و منفی فضای مجازی است. روش تحقیق به صورت کتابخانه‌ای، تحلیلی و اسنادی می‌باشد و از منابع فرهنگی و سایت‌ها استفاده شده است.

کلیدواژه‌گان: اینترنت، شبکه، اجتماعی، جوانان.

^{۱۷} دانش پژوه سطح ۳ حوزه علمیه خواران قم.

فضای مجازی، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است و با اینکه عمر خیلی زیادی ندارد، توانسته به خوبی در زندگی مردم جا باز کند. افراد بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم گرد آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند. امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است. امروزه خانواده ایرانی در سبب فرهنگی خود مواجه با شبکه‌های ماهواره‌ای، فضای مجازی، رسانه‌های مدرن و... است که هر کدام به نوبه خود بخشی از فرآیند تأثیرگذاری در خانواده را هدف گرفته‌اند. بعضی از شبکه‌های ماهواره‌ای به طور تخصصی تمام تمرکز خود را بر مقوله خانواده نهاده است و پیام مشترک برنامه‌های این شبکه‌ها عبارت‌اند از: «ترویج خانواده‌های بی‌سامان و لجام‌گسیخته در مقابل ساختار خانواده، عادی‌سازی خیانت همسران به یکدیگر، عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر پیش از ازدواج، ترویج فرهنگ همبازی به جای ازدواج و عادی جلوه دادن سقط جنین برای دختران.

گسترش فضای مجازی در حوزه رابطه فرزندان و والدین نیز تغییراتی به وجود آورده است که از جمله آن به کاهش نقش خانواده به عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزند، شکاف نسلی به دلیل رشد فن‌آوری، از بین رفتن حریم بین فرزندان و والدین و ایستادن در برابر یکی از والدین یا هر دو را می‌توان نام برد. در بحث ازدواج‌ها نیز به مسائلی چون ناپایداری ازدواج‌ها، تغییر الگوی همسرگزینی، نداشتن مهارت‌هایی برای ازدواج و ناتوانی والدین برای آموزش آن به فرزندان، افزایش روابط دختر و پسر در زمان نامزدی بدون عقد، تمایل به دریافت مهریه‌های سنگین، بالا رفتن سن ازدواج و افزایش تنوع‌طلبی جنسی مردان و... می‌توان اشاره کرد. تغییراتی که در حوزه دینی در جامعه رخ داده، کاهش آموزه‌های دینی در خانواده، دوری خانواده از شریعت و کم‌رنگ شدن حریم‌های دینی در روابط خانوادگی است.

مفهوم شناسی اینترنت

اینترنت، پدیده‌ای است که در آخرین دهه از قرن بیستم پا به عرصه وجود گذاشت. در اندک زمانی به گسترده‌ترین و سریع‌ترین وسیله اطلاعاتی مبدل شد.

ایران در سال ۱۳۷۰ برای اولین بار توسط مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضی به شبکه جهانی اینترنت متصل شد و اولین ارتباط ایران با اینترنت به طور موقت و از طریق اتریش و به وسیله پست الکترونیکی صورت گرفت.

رشد اینترنت در تمام دنیا به صورت انفجاری بوده است و این در حالی است که همانند سایر محصولات عصر نو ارتباطات، نگرانی‌هایی را نیز به دنبال دارد و به عبارتی هم سازنده است و هم مخرب. یکی از شایع‌ترین

نگرانی‌ها، ناشی از سهولت توزیع تصاویر و نوشته‌های مستهجن و غیر اخلاقی است. مسأله دیگر اعتیاد به اینترنت است.

بیشتر استفاده‌کنندگان از اینترنت جوانان هستند که ۳۵ درصد از آنها به خاطر حضور در چت روم، ۲۵ درصد بازی‌های رایانه‌ای، ۳۰ درصد چک کردن پست الکترونیکی و ۲۵ درصد نیز مشغول جستجو در شبکه جهانی هستند (سقازاده، کریم‌خانی، هجوم خاموش (آسیب‌شناسی نسل جوان)، ۱۳۸۸: ۱۴-۱۱).

علل گرایش جوانان به اینترنت

علل جذب و گرایش نوجوانان و جوانان به اینترنت را می‌توان به شرح زیر بیان کرد.

۱- قابلیت‌های جذاب اینترنت، ویژگی‌های جذاب اینترنت برای نوجوانان عبارتند از:

الف) وب سایت‌ها: که مجموعه‌ای از اطلاعات، سرگرمی و تعامل در یک مکان منحصر به فرد را در اختیار کاربران قرار می‌دهد.

ب) موتورهای جستجو و جو: موتورهای جستجو و جو از منابع وب اند که می‌توان از آن‌ها برای جستجو و جو درباره تمامی مسائل و موضوعات مورد نظر استفاده کرد.

ج) گپ‌خانه‌ها: سایت‌های خاصی هستند که اجازه می‌دهند نوجوانان و جوانان مکالمه‌های آنی داشته باشند. اتاق‌های گپ و گو، معمولاً بر حسب موضوع یا هدف گفت و گو کننده تقسیم شده‌اند.

د) ارسال پیام‌های آنی: نرم‌افزارهای خاصی که به طور عمده نوجوانان از آن برای ارسال پیام‌های آنی به کسانی که دارای همان نرم‌افزار اند، استفاده می‌کنند. مانند تلگرام؛ فیسبوک؛ توییتر و... (کاظمی، بااوش، بررسی تأثیرات، چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از فضای اینترنت).

ه) پست الکترونیکی: نرم‌افزاری است که به کاربران این امکان را می‌دهد که به راحتی نامه‌های شخصی خود را ارسال و دریافت نماید و یا در گروه‌های مکاتباتی مختلف عضو شود (اشتری، اینترنت و وب، ۱۳۷۸: ۹).

و) صفحه‌های اطلاعات: نرم‌افزاری است که اجازه می‌دهد نوجوانان سؤال‌ها و اطلاعات خود را با موضوع خاص ارسال کنند.

ز) وبلاگ‌ها: صفحه‌ای از وب می‌باشد که در آن شخص به نوشتن مطالب متوالی (روزانه یا چند روز در میان) در موضوعات متنوع و دلخواه می‌پردازد. و افکار، عقاید، اشعار و یا خاطرات خود را برای مطالعه عموم در آن قرار می‌دهد (حسن‌زاده، آموزش وبلاگ نویسی، ۱۳۹۰: ۱۰).

۲- پرکردن اوقات فراغت: از جمله برنامه‌هایی که می‌تواند در جهت پرکردن اوقات فراغت برای آحاد مردم (مخصوصاً نوجوانان و جوانان) باشد، تهیه و تدوین دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ره‌توشه راهیان نور/ویژه جوانان، ۱۳۸۵: ۱۶۸). مصرف بالای اینترنت در میان آنان است، زیرا امکانات ورزشی یا تفریحی به اندازه

کافی در اختیار آنان قرار ندارد. اکثر خانواده ها از این امر استقبال می کنند که نوجوانان در خانه و در کنار آن ها با یک کامپیوتر و اشغال خط تلفن سرگرم باشند، غافل از اینکه در صورت استفاده نامناسب از اینترنت، آثار منفی و مخرب آن به مراتب بیشتر از بسیاری سرگرمی های دیگر است.

امام علی (علیه السلام) می فرماید: «مَنْ اشْتَغَلَ بِالْفُضُولِ فَاتَهُ مِنْ مَهْمَةٍ الْمَأْمُولُ؛ کسی که به موضوعات بیهوده و زائد اشتغال ورزد از مهمات واقعی زندگی که آرزوی رسیدن به آن را داشته است باز می ماند.» (آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ۱۳۶۶: ص ۴۷۷)

۳- فرار از خود و ناکامی های زندگی: اینترنت برای بسیاری از نوجوانان و جوانان پناهگاهی است که از مشکلات، دردها و رنج های خود به آن روی می آورند و به عنوان یک مأمن و ابزار سرگرم کننده به آن نگاه می کنند.

۴- عدم شکل گیری هویت مطلوب در نوجوانان، وجود شکاف اجتماعی، شکاف بین نسل ها و نیز از هم پاشیدگی تعاملات بین والدین و فرزندان، از دیگر علل گرایش نوجوانان به استفاده از اینترنت می تواند باشد. (کاظمی، بااوش، بررسی تأثیرات، چالش ها و فرصت های ناشی از فضای اینترنت).

اینترنت، دروغ پردازی و روابط عاشقانه

یکی از جذابیت های شبکه جهانی اینترنت به ویژه برای کاربران پروپا قرص آن، وجود کلوب های «گفت و گو» و چت روم های اینترنت است (رضایی، پیشوایی، قاب جادو/ آسیب های اینترنت و تلویزیون در غرب، ۱۳۹۲: ۱۱)

فضایی که انسان ها در آن بدون اینکه از یکدیگر شناختی داشته باشند، به گفتگوی با هم میپردازند و مطالبی بین آن ها رد و بدل می شود (شمس اللهی، «چت؛ آسیب ها و موقعیتها»، ماهنامه شبستان اندیشه، شماره ۲۸، ۱۳۸۹: ۸۲). دنیای اینترنت، دنیایی است که یک زن متأهل ۴۷ ساله و صاحب سه فرزند، به راحتی تغییر چهره می دهد و خود را به عنوان دختری هفده ساله و پرشور و نشاط جا می زند. دنیایی که در آن، یک محصل اخراجی و بیکار تغییر چهره می دهد و خود را صاحب یک شرکت آینده دار و رو به ترقی معرفی می کند (رضایی، پیشوایی، قاب جادو/ آسیب های اینترنت و تلویزیون در غرب، ۱۳۹۲: ۱۱)

ورود به این فضا که نوعی زندگی کردن در دنیای مجازی، با انسان ها غیر واقعی است، مضراتی را در پی دارد. مضرات این پدیده جذاب ولی شوم را می توان به دو گروه مضرات فردی و اجتماعی تقسیم کرد که به اختصار به هر کدام از آن ها می پردازیم.

مضرات فردی

الف- از دست دادن ثبات شخصیتی

ثبات شخصیتی در انسان، مایه تکامل و رشد و عاملی جهت نظامند شدن زندگی افراد است. انسان‌هایی که شخصیت ثابت و مطمئنی ندارند در طول زندگی خود دچار مشکلات عدیده‌ای من جمله پیدا نکردن راه صحیح، بی‌حوصلگی در به انجام رساندن کارها و در نتیجه اتلاف عمد ممتد می‌گردند که ثمره آن حسرت در آینده، نسبت به عمر تلف شده است.

یکی از آفاتی که از درون چت برخاسته و به جان انسان می‌افتد آفت دوگانگی و یا چندگانگی شخصیت است. چت فضایی است که انسان‌های مختلف با رویکردهای مختلف فردی، فرهنگی و اجتماعی وارد آن می‌شوند. در این جاست که شخص چت‌کننده برای از دست ندادن هم صحبت خود در فضای چت روم سعی می‌کند، ولو به دروغ، خود را از لحاظ فکری و روحی با فرد مقابل مطابق نشان دهند.

به عنوان مثال زمانی که با یک انسان مذهبی چت می‌کند، چنان سنگ دین را به سینه می‌زند که هر کس به نوشته‌های او می‌نگرد گمان می‌کند یکی از فضلای حوزه این جملات را نوشته است و از طرفی زمانی که با یک شخصیت لاابالی چت می‌کند چنان لاابالی می‌شود که گوی سبقت را از هر لاابالی بی‌بندوباری می‌رباید همین حالت در وجود او به مرور زمان نهادینه می‌شود به گونه‌ای که دیگر خود او هم نمیداند کیست آیا یک انسان لاابالی و یا یک مومن متدین؟؟

ب) نهادینه شدن دروغگویی در روح انسان

صداقت و راستگویی یکی از بزرگ‌ترین سرمایه‌های است که فرد در فضای چت روم، چوب حراج به آن زده و ظرف مدت کوتاهی تمام آن را نابود می‌کند. در این فضا به دلیل این است که افراد مطمئن هستند طرف مقابل آنان سنگی برای محک زدن میزان صداقت و راستی آزمایی گفتار آنان ندارد، برای جذب هر چه بیشتر طرف مقابل تمام کاستی‌های خود را زیر پرده‌ای دروغین پوشانده و با ساختن شخصیتی کاذب از خود در دید افراد حاضر در چت آنان را به سفره سراسر دروغ خود دعوت می‌کنند تا لحظاتی با چت کردن با آنان کمبودهای خود را جبران کنند در این میان فرد حتی گاه جنسیت خود را معکوس جلوه می‌دهد یعنی فردی که از لحاظ جنسیتی پسر است خود را دختری باریک میان و چشم سیاه می‌نماید تا با دلربایی از سایرین لحظات خوشی را برای خود در فضای چت به وجود آورد.

از جمله دروغگوهای که در چت روم‌ها رایج است در مورد مدرک تحصیلی، سن، زیبایی، محل سکونت، وضعیت مالی و جایگاه اجتماعیست.

ج) جداشدن از دنیای ارتباطات حقیقی

انسان موجودی با طبیعت مدنی و اجتماعیست؛ یعنی برای ادامه زندگی سالم نیازمند ارتباطاتی است که از لحاظ روحی، مادی و معنوی احتیاجات انسان را برآورده کند. کسانی که با فضای چت مأنوس می شوند معمولاً تمام نیازهای خود را به صورت کاذب از درون چت با ارتباطات مجازی برطرف می کنند و زمانی که به ارتباطات حقیقی می رسند دیگر توان و حوصله این گونه ارتباطات را ندارند و اذا در عرصه اجتماعی رو به پرخاشگری و کم حرفی و در نتیجه انزوا می آورند که تبعات جبران ناپذیری را برای آنها به دنبال دارد (شمس الهی، چت؛ آسیب ها و موقعیتها، ماهنامه شبستان اندیشه، شماره ۲۸، ۱۳۸۹: ۸۴-۸۳).

مضرات اجتماعی

الف) انحرافات و گسترش روابط نامشروع

یکی از مسائلی که در نهی از منکر در جامعه باید به آن توجه کافی شود، منکرات رایج در جامعه است؛ منکراتی که اگر از آنها جلوگیری نشود، مانند موربانه روزبه روز پایه ها و ستون های اصلی جامعه را نابود می کند. پدیده ای به نام فساد و فحشا در تالارهای گفت و گوی مجازی در جریان است، مسأله ای که به جرأت می توان از آن به فاجعه قرن بیست و یکم نام برد. مردان و زنانی، شب و روز در مسنجرهای مختلف به دنبال گزینه هایی هستند تا شاید به خواسته های شیطانی خود دست پیدا کنند. برخی از افرادی که در این مسنجرها حضور دارند، تمام آرمان ها و اعتقادات اصیل خود را فراموش کرده، حرفهایی را به زبان می آورند و خواسته هایی را مطرح می کنند که هرگز در شأن و منزلت یک انسان نیست، چه رسد به شأن و منزلت یک مسلمان.

خداوند متعال انسان ها را از پیروی این وسوسه ها بر حذر داشته و می فرماید: «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّیْطَانِ وَ مَنْ یَتَّبِعِ خُطُوَاتِ الشَّیْطَانِ فَإِنَّهُ یَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ؛ ای مؤمنان! از گام های شیطان پیروی نکنید و هر که از گام های شیطان پیروی کند [هلاک می شود] زیرا شیطان به کار بسیار زشت و عمل ناپسند فرمان می دهد.» (سوره نور (۲۴)، آیه ۲۱).

پدیده دیگری که امروزه در مسنجرهای مختلف شاهد آن هستیم، درخواست های متعددی مبنی بر ارتباط نامشروع با جنس مخالف است که باز افراد متعددی برای رسیدن به این خواسته شیطانی خود دائماً تالارهای مختلفی را جستجو می کنند. غافل از آنکه خداوند متعال می فرماید: «وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَةَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَ سَاءَ سَبِيلًا؛ و نزدیک عمل زنا نروید محققاً زنا عمل بسیار زشت و قبیح است و راه بسیار بدی است.» (سوره اسراء (۱۷)، آیه ۳۲).

از مسائل مهم دیگری که امروزه به کثرت در مسنجرهای مجازی شاهد آن هستیم مسأله گرانش به هم جنس بازی است که افراد زیادی در جستجوی جنس موافق خود، شب و روز، مسنجرهای مختلف را جستجو می کنند (فلاحی، آسیبهای اجتماعی در فضای مجازی، شماره دوم، ۱۳۹۳: ۷۹-۷۸). مسأله ای که پیامبر اکرم (صلی الله

علیه و آله و سلم) از آن اظهار ترس کرده و این گونه فرموده است: «انْ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي مِنْ عَمَلِ قَوْمِ لُوطٍ؛ بیشترین چیزی که برای ائمتّم از آن می ترسم، عمل قوم لوط است.» (محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۱۰، ۱۳۷۷: ۳۰۴).

از دیگر مضرات آن می توان به شکستن حریمها، بدحجابی، شکستن قبح گناه و از بین رفتن حیا و بی عفتی و.... اشاره کرد (زاده علی، دجالواره/ بررسی آسیبهای شبکه های ماهواره ای، ۱۳۹۳: ۶۴).

(ب) سرعت شایعه پراکنی در سطح جامعه

چت فضایی است که هیچ کس نسبت به مسائل مطرح شده در آن مسئولیتی ندارد و حتی مشخص نمی شود که چه مسائلی از جانب چه کسانی پخش شده است. در این فضا افراد بی مسئولیت با بیان مطالب ناصحیح موجبات پخش شایعه را در تمام کشور و حتی جهان فراهم می کنند.

مضرات فردی و اجتماعی یاد شده تنها بخش کوچکی از مشکلاتی است که چت روم ها به وجود می آورند و اگر به صورت تخصصی به واکاوی زوایای این پدیده شوم بپردازیم، به یقین به نکاتی خواهیم رسید که دل هر انسانی را به درد خواهد آورد (شمس الهی، چت؛ آسیب ها و موقعیتها، ماهنامه شبستان اندیشه، شماره ۲۸، ۱۳۸۹: ۸۵).

تعریف شبکه های اجتماعی

شبکه های اجتماعی به مجموعه ای از افراد که به صورت گروهی با یکدیگر ارتباط داشته و مواردی مانند اطلاعات، نیازمندی ها، فعالیت ها و افکار خود را به اشتراک گذارند شبکه های اجتماعی گویند.

شبکه های اجتماعی را می توان به دو دسته شبکه های مجازی و شبکه های غیرمجازی تقسیم کرد. شبکه های غیرمجازی در واقع شبکه هایی هستند که توسط مجموعه ای از افراد و گروه های به هم پیوسته در محیط اجتماعی عمل نمایند. شبکه های اجتماعی مجازی یا شبکه اجتماعی اینترنتی، وب سایت یا مجموعه ای از وب سایت هایی است که به کاربران این امکان را می دهد که علاقمندی ها، افکار و فعالیت های خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند.

به عبارت دیگر شبکه های اجتماعی سایت هایی هستند که با استفاده از یک موتور جستجوگر و افزودن امکاناتی مانند چت، پیام رسانی الکترونیک، انتقال تصویر و صدا و غیره امکان ارتباط بیشتر کاربران را در قالب شبکه ای از روابط فردی و گروهی فراهم می آورند (مهسا، ماه پیشانیان، جنگ نرم؛ مجموعه مقالات برگزیده همایش، ۱۳۹۰: ص ۲۰۷).

مزایای شبکه های اجتماعی

۱- انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، افزایش قدرت تحلیل و تقویت روحیه انتقادی

اخبار شبکه‌های اجتماعی بدون سانسور منتشر می‌شوند و این می‌تواند یک مزیت تلقی شود؛ هر چند امکان تکثیر اطلاعات مخدوش و نادرست نیز در این شبکه‌ها بیش از نسل قبلی رسانه‌ها است. البته امکان مقایسه و تحلیل اطلاعات برای مخاطبان وجود دارد و نباید بنا را بر اعتماد به هر آنچه در این شبکه‌ها تولید و بازنشر می‌شود، گذاشت. تحلیل اخبار متناقضی که در این نوع پایگاه‌ها منتشر می‌شود، قدرت نقد و نگاه عمیق‌تر به مسائل اجتماعی را فراهم می‌کند. این نوع پایگاه‌ها به مخاطبان خود فرصت می‌دهند تا از تبعیت کورکورانه فاصله گرفته و در درازمدت به خرد نقادانه روی آورند.

۲- امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ‌های مختلف

امروزه شبکه‌های اجتماعی، مهد تمدن‌ها و فرهنگ‌های مختلف بشری است. وجود زبان‌های مختلف در رسانه‌های اجتماعی، امکان حضور تمام افراد جامعه را فراهم می‌کند که می‌توانند فرهنگ حاکم بر جامعه خود را به معرض دید عموم بگذارند. اینکه یک جوان بتواند با امثال خود در کشورهای دیگر جهان ارتباط برقرار کند، باعث می‌شود تا این رسانه‌ها به مکانی تبدیل شوند که وی بتواند فرهنگ‌ها و آداب و رسوم کشور خود را به دیگران معرفی کند و به اشتراک بگذارد. همچنین در این شبکه‌ها ایده‌های جدید جهت گسترش جامعه، معرفی شده و مورد بحث قرار می‌گیرند. سازمان‌ها نیز می‌توانند فرهنگ و دیدگاه خود را در معرض دید تمام جوامع قرار دهند.

۳- شکل‌گیری و تقویت خرد جمعی

یکی از شاخصه‌های مهم شبکه‌های اجتماعی مجازی، پدیدار شدن خرد جمعی است. خرد جمعی به جریان سیال و پویای قوه تفکر و ذهن کاربران حاضر در چنین محیط‌هایی اطلاق می‌شود که به مثابه یک پردازشگر عظیم، اطلاعات را پردازش و پایش می‌کند. همانند دنیای ابر کامپیوترها که قدرت پردازشی آنها، از ترکیب چندین پردازشگر منفرد حاصل می‌شود، نیروی تفکر و ذهن کاربران شبکه اجتماعی، به مدد تعاملات اجتماعی اینترنتی و بهره‌گیری از ابزارهای اینترنتی با یکدیگر ترکیب و همراه می‌شوند و نیرویی عظیم با قدرت پردازشی بالا پدید می‌آورند. این مطلب به‌خوبی ضرب‌المثل بزرگمهر را که گفته است: «همه چیز را همگان دانند» در ذهن تداعی می‌کند.

۴- کارکرد تبلیغی و محتوایی

حضور افراد در شبکه‌های اجتماعی، احتمال مشارکت‌ها و کنش‌های اجتماعی را در آنان افزایش می‌دهد. پس هر چه پیوند افراد و اعضا در شبکه‌ها، بیشتر و انبوه‌تر باشد، همراهی و تعاملات و نزدیکی دیدگاه‌ها و حرکت همسو و مشترک، محتمل‌تر خواهد شد. از این رو، استفاده از چنین فضایی برای معرفی و تبلیغ و همچنین

هم راستایی مخاطبان در جهت اهداف رسانه ای خود، نقش بسیار و تأثیر بالایی دارد ((نمازی، مجله ره آورد نور، ۱۳۸۹، شماره ۳۱: ۱۶)

۵- باز بودن و ارتباط دو سویه

اغلب رسانه های اجتماعی برای مشارکت اعضا و دریافت باز خورد بازاند. آن ها رأی دادن، کامنت (پیام) گذاشتن و به اشتراک گذاری اطلاعات را تشویق می کنند. به ندرت مانعی برای تولید و دسترسی به محتوا در این رسانه ها وجود دارد. در رسانه های اجتماعی فضایی برای گفت و گو و محاوره دو طرف وجود دارد و جریان ارتباطی از حالت یک سویه به دوسویه تغییر پیدا کرده است (تهیه و تدوین دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ره توشه راهیان نور/محرم الحرام، ۱۳۸۹: ص ۱۵۴)

۶- ارتباط مجازی مستمر با دوستان و آشنایان

شبکه های اجتماعی در اینترنت، موجب گسترده تر شدن دامنه ارتباطات ما شده است. ما می توانیم آشنایانی را که مدت بسیاری است از آنها خبر نداریم یا از آن ها بسیار دور هستیم، در فضای مجازی پیدا کنیم و معاشرتمان را با آنان از سر بگیریم. دوستانی را که زمان درازی است ندیده ایم، بار دیگر می بینیم و در مجموعه ای گسترده تر، به دوستی مان ادامه می دهیم. می توانیم از کتاب ها، فیلم ها، سلیق و عقاید یکدیگر استفاده کنیم و آنها را با سایر دوستانمان به اشتراک بگذاریم؛ آن هم با چند کلیک. در حالی که این کارها، پیش تر بسیار وقت گیر بودند و نیاز به حوصله فراوانی داشتند و همه اینها در نهایت، به رشد فکری و تکامل دسته جمعی کاربران کمک می کند.

۷- تبلیغ و توسعه ارزش های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی

گرچه به علت غلبه ابعاد دیگر شبکه های اجتماعی، بعد ارزشی آن کمتر مورد توجه قرار گرفته است، اما به جرأت می توان گفت که یکی از قابلیت های مهم شبکه های اجتماعی که تاکنون مورد غفلت واقع شده، فراهم کردن فضایی بین المللی جهت تبلیغ و اشاعه ارزش های دینی، اعتقادی، انسانی و اخلاقی است. بسیاری از کاربران شبکه های اجتماعی افرادی هستند که در صورت تبلیغ صحیح ارزش های اخلاقی و انسانی، از آن استقبال کرده و تحت تأثیر قرار خواهند گرفت.

۸- یکپارچه سازی بسیاری از امکانات اینترنتی و وبی

مزیت اصلی شبکه های اجتماعی، یکپارچه سازی امکانات پایگاه های مختلف است. امکاناتی از قبیل ایجاد صفحات و پروفایل های شخصی، ساخت وبلاگ ها، جستجوی اینترنتی، اطلاع از اخبار و رویدادها و شرکت در فضاهای گفتگو (چت روم ها و فروم ها) و فضا برای آپلود فایل ها که تا پیش از این کاربران برای استفاده از هر کدام از آنها باید عضو سایتی می شدند، اکنون از طریق تنها یک عضویت ساده، امکان پذیر است. وب سایت های

شبکه اجتماعی، محل ارائه خدمات جدید در قالب‌های مختلف هستند. این وب‌سایت‌ها به راحتی با پایگاه‌های اینترنتی بزرگ دنیا مانند: گوگل، یاهو و حتی پایگاه‌های تخصصی، لینک داخلی برقرار می‌کنند و از امکانات آنها در وب‌سایت خود استفاده می‌کند (<https://hawzah.net>).

۹- توسعه مشارکت‌های مفید اجتماعی

ایجاد انسجام اجتماعی در بین مردم و تسریع در سازماندهی فعالیت‌های مفید سیاسی و اجتماعی، از آثار مثبت شبکه‌های اجتماعی است.

۱۰- افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه روزی بین استاد و شاگرد

بی‌شک، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی نقش بسیار موثری در توسعه آموزش‌های تخصصی و عمومی دارند. گرچه به علت عدم امکان نظارت علمی، بسیاری از محتواهای اینترنتی هنوز به مرتبه قابل قبولی از اعتبار علمی نرسیده‌اند، اما در عین حال شبکه‌های اجتماعی یکی از عرصه‌های اینترنتی هستند که کاربران بی‌شمار آنها به صورت خودجوش اقدام به آموزش و انتقال دانسته‌های تخصصی و عمومی خویش به دیگران می‌کنند. علاوه بر این، شبکه‌های اجتماعی علمی و آموزشی نیز به صورت تخصصی و با هدف آموزش از راه دور یا همان آموزش مجازی، مشغول فعالیت هستند.

با استفاده از شبکه‌های اجتماعی آموزشی مجازی، دانش‌آموزان و دانشجویان می‌توانند دامنه فرآیند یادگیری خود را در هر لحظه که نیازمند سؤال و برقراری رابطه با استاد یا سایر دانشجویان هم‌رشته‌ای باشند، به خارج از محدوده‌های کلاس گسترش دهند.

۱۱- افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبر

مردم در گذشته استفاده از فضای تعاملی مانند چت را تجربه کرده‌اند؛ اما در این فضا، کاربران کمتر شخصیت و هویت خود را به درستی اعلام می‌کنند و از نام‌ها و شخصیت‌های مستعار استفاده می‌کنند؛ زیرا به این فضا اعتماد لازم را برای بازگو کردن حقیقت ندارند. با شکل‌گیری وب‌سایت‌های شبکه اجتماعی مانند: مای اسپیس، اورکات، فیس بوک، توییتر و... مردم صداقت را جهت پیدا کردن دوستان قدیمی، لذت استفاده از علم و... به همراه اعتماد واقعی به دست آوردند. به گفته بیشتر کارشناسان تا قبل از به وجود آمدن شبکه‌های اجتماعی، موضوع اعتماد و صمیمیت فضای سایبر در سراسر دنیا لمس نشده بود؛ ولی زمانی که شبکه‌هایی مانند اورکات و فیس بوک پا به عرصه اینترنت گذاشتند، مردم با اعتماد به این پایگاه‌ها باعث گسترش صمیمیت در بین یکدیگر شدند (نمازی، مجله ره آورد نور، ۱۳۸۹، شماره ۳۱: ۱۹-۱۸)

معایب شبکه‌های اجتماعی

۱- شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب

به علت عدم شناسایی هویت واقعی اعضا و نیز عدم امکان کنترل محتوای تولید شده توسط کاربران شبکه های اجتماعی، یکی از مهم ترین پیامدهای منفی این شبکه ها، شکل گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب خواهد بود که توسط برخی از اعضای این شبکه ها و با اهداف خاص و غالباً سیاسی منتشر می شود.

۲- بی هویت کردن یا ایجاد هویت جدید

هر شبکه اجتماعی، فرهنگ ارتباطاتی خاص خود را دارد؛ یعنی منش و گفتار مخصوص و منحصر به فردی را برای خود برگزیده است. هنگامی که کاربر در فضای سایر قرار می گیرد، ترجیح می دهد شخصیتی مجازی را برای خود برگزیند. این همسان گزینی گاه شبیه به شخصیت و هویت واقعی وی و گاه کاملاً متضاد با آن است. پرواضح است است "محیط های اینترنتی، به ویژه شبکه های اجتماعی به گسترش روابط می انجامد، روابطی با هویت جدید! اینترنت به افراد، هویتی نامعلوم می بخشد؛ نظارتی، هم چون نظارت دنیای واقعی بر آن حاکم نیست و همین دلایل باعث می شود که افراد دچار نوعی آزادی در روابط شوند. زنان جوان با ورود به دنیای مجازی به راحتی می توانند با جماعتی گسترده از غیر همجنسان خود ارتباط داشته باشند؛ ارتباطی که به دلیل نبود هیچ قانون خاص و هیچ نیروی کنترل کننده ای، شکل و هویت تازه و کاملاً دلخواه به خود می گیرد. ارتباطی که در دنیای واقعی به دلایلی همچون ترس از آبرو، خانواده، جامعه، دین و... هرگز امکان شکل گیری آن به این شیوه وجود ندارد. چنین ارتباطی در شبکه های مجازی به سادگی رخ داده و رفته رفته بر سبک روابط افراد تأثیری منفی خواهد گذاشت و این نوع ارتباط گسترده و آزاد با جنس مخالف را به شکل عادی در جامعه رواج داده است (محمدی سیف، آسیب های شبکه های اجتماعی / ره توشه راهیان نور، ۱۳۹۵: ۱۳۸-۱۳۴).

۳- تبلیغات ضد دینی و القای شبهات

در شبکه های اجتماعی اینترنتی نیز مانند سایر رسانه ها، افراد و گروه های مغرض با اهداف از پیش تعیین شده و با شیوه های مخصوص، اقدام به تبلیغات ضد دینی و حمله به اعتقادات مذهبی می نمایند. گاه پس از تحقیق و ریشه یابی درمی یابیم که هدف اصلی گردانندگان برخی از این شبکه ها، دین زدایی و حمله به مقدسات بوده است.

۴- نقض حریم خصوصی افراد

معمولاً شبکه های اجتماعی ابزارها و امکاناتی را در اختیار کاربران خود قرار می دهند تا آنها بتوانند تصاویر و ویدئوهای خویش را در صفحه شخصی خود قرار دهند. همین طور، کاربران می توانند اطلاعات شخصی خود را نیز در این شبکه ها قرار دهند.

در اغلب شبکه های اجتماعی، برای حفظ حریم خصوصی افراد راه کارهایی ارائه شده است؛ برای مثال، دسترسی به تصاویر و اطلاعات را با توجه به درخواست کاربر محدود می نمایند و یا اجازه مشاهده پروفایل کاربر را به هر کسی نمی دهند؛ ولی این راه ها کافی نیستند. مشکلاتی از قبیل ساخت پروفایل های تقلبی در شبکه های اجتماعی و عدم امکان کنترل آنها به دلیل حجم بالای این هرزنامه ها، باعث می شود که افرادی با پروفایل های تقلبی به شبکه های اجتماعی وارد شوند و با ورود به حریم های خصوصی افراد مورد نظر، تصاویر و اطلاعات آنها را به سرقت برده و شروع به پخش تصاویر در اینترنت کنند (نمازی، مجله ره آورد نور، ۱۳۸۹، شماره ۳۱: ۱۹-۱۸)

۵- بسط و گسترش روحیه فردگرایی و تک روی در جامعه و ارتباط با دنیای مجازی

۶- کاهش تمایل به مطالعه و نگارش

۷- قداست زدایی

۸- کاهش ارتباط عاطفی و کلامی و چشم در چشم اعضای خانواده (رحیم زاده، رسانه / ره توشه راهیان

نور، ۱۳۸۵: ۱۷۷-۱۷۵).

پیشنهادهای

۱. ایجاد و راه اندازی شبکه های اجتماعی سالم و مفید برای مبارزه با شبکه های اجتماعی مخرب.

۲. آموزش و فرهنگ سازی.

۳. نظارت کارشناسانه و مستمر بر فضای مجازی و برنامه ریزی برای آینده.

۴- بصیرت همه جانبه.

۵- آشنایی با تکنیک های جنگ روانی و رسانه ای.

نتیجه گیری

امروزه، دنیا با سرعت بسیار زیاد در حال تحول است و این تحول، در حوزه رسانه های دیجیتال بیشتر احساس می شود و به هر میزان که این تحولات رشد می کنند، تغییراتی را هم در عرصه محتوا و فرهنگ شاهد خواهیم بود. تغییراتی که در عرصه فناوری دیجیتال اتفاق افتاده، بسیار همه گیر بودند؛ چرا که روش های سنتی، آب و رنگ خود را از دست داده است.

فضای مجازی، ابزار گسترش فرهنگ است. از این رو، می توانیم از آن برای توسعه فرهنگ ایرانی -

اسلامی خودمان استفاده کنیم. پس، باید حداکثر استفاده را در جهت آموزش، ارائه خدمات و استفاد های علمی -

آموزشی داشته باشیم؛ با این حال، این نکته را نیز باید در نظر داشت که در کنار مزایای فضای مجازی، خطرات

مخرب جبران ناپذیری نیز در این فضاها و شبکه ها در کمین خانواده ها و کودکان و نوجوانان است که می تواند

خانواده‌ها را از سبک زندگی اسلامی و الگوگیری از زندگی ائمه اطهار (علیه السلام) جدا سازد و به سوی زندگی و فرهنگ غربی، تجمل‌گرایی و دنیاطلبی هدایت کند. بنابراین، بایسته است که مسئولان و خانواده‌ها هنگام استفاده از این فضا، با آگاهی کامل وارد این مجموعه بی‌مرز شوند و ضمن شناخت دیگر فرهنگ‌ها و ملل، سبک زندگی اسلامی خود را حفظ نمایند و حتی الامکان آن را نیز به دنیا عرضه کنند و دیگر ملت‌ها را با سبک زندگی اسلامی و نیز هدف دار بودن زندگی و ارزشمندی خلقت انسان، آشنا نمایند.

فهرست منابع

قرآن کریم.

اشتری، داریوش، «اینترنت و وب»، چ ۱، انتشارات تولیدی فار، بیجا، ۱۳۷۸.

آمدی، عبدالواحد بن محمد، «تصنیف غرر الحکم و درر الکلم»، انتشارات مرکز النشر التابع لمکتب الاعلام الاسلامی، قم، ۱۳۶۶.

حسن زاده، محمدجعفر، «آموزش و بلاگ نویسی»، چ ۱، انتشارات فخر دین، قم، ۱۳۹۰.

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، «ره توشه راهیان نور/محرم الحرام»، انتشارات پاد اندیشه، قم، ۱۳۸۹.

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، «ره توشه راهیان نور/ویژه جوانان»، انتشارات بوستان کتاب، قم،

۱۳۸۵.

رحیم زاده، حسین، «رسانه/ره توشه راهیان نور»، انتشارات بوستان کتاب، قم، ۱۳۸۵.

رضایی، مریم و پیشوایی، فریده، «قاب جادو (آسیب‌های اینترنت و تلویزیون در غرب)»، چ ۱، انتشارات

کتاب نشر، تهران، ۱۳۹۲.

سقازاده، سید محمد و کریم خانی، حمزه، «هجوم خاموش (آسیب‌شناسی نسل جوان)»، چ ۶، انتشارات

عطریاس، کردستان، ۱۳۸۸.

شمس‌اللهی، عبدالصالح، «چت؛ آسیب‌ها و موقعیتها»، ماهنامه شبستان اندیشه، تهران، سال سوم، شماره

۲۸، ۱۳۸۹.

فلاحتی، حمید، «آسیب‌های اجتماعی در فضای مجازی»، رصدنامه تخیلی، علمی و اطلاع‌رسانی پایش

سبک زندگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره دوم، ۱۳۹۳.

قاسم زاده، علی، «دجالواره (بررسی آسیب‌های شبکه‌های ماهواره‌ای)»، چ ۱، به سفارش معاونت فرهنگی

اجتماعی سازمان بسیج مستضعفین، بیجا، ۱۳۹۳.

کاظمی، مجید و بااوش، معصومه، «بررسی تأثیرات، چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از فضای اینترنت». ماه پیشانیان، مهسا، «جنگ نرم؛ مجموعه مقالات برگزیده همایش»، چ ۱، انتشارات زلال اندیشه، مشهد،

۱۳۹۰.

محمدی ری شهری، محمد، «میزان الحکمه»، ج ۱۰، انتشارات دارالحدیث، قم، ۱۳۷۷، ح ۱۸۴۸۱. محمدی سیف، معصومه، «آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی/ره توشه راهیان نور»، انتشارات بوستان

کتاب، قم، ۱۳۹۵.

نمازی، محمد مهدی، «مجله ره آورد نور»، وابسته به مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، قم،

۱۳۸۹، شماره ۳۱.